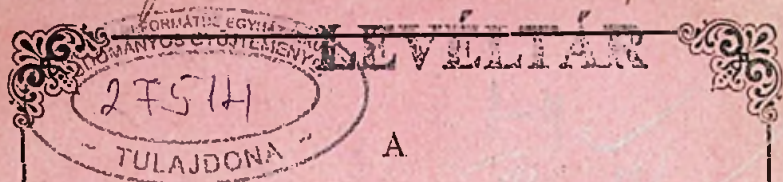

Ref. Püspöki Hivatal, Péter 1930. es

FEHÉRVÁR-CSURGÓI

EV. REFORM. EGYHÁZ

RÖVID TÖRTÉNETE.

IRTA

THÚRI ETELE

EV. REFORM. HELYETTES LEKÉSZ.

„Megnyitom az én számat beszédek által, és kimondom azokat, melyek évtizedek óta elhallgatva voltak.“ Máté: XIII: 35.

PÁPÁN, 1885.

Z EV. REF. FÖTANODA BETŪVEL NY. DEBRECZENY K.
(HELYISÉG Ó-KOLLÉGIUM.)

284
T34

LEVÉLTÁR

A

FEHÉRVÁR- CSURGOI

EV. REFORM. EGYHÁZ

RÖVID TÖRTÉNETE.

IRTA

THÚRI ETELE

EV. REFORM. HELYETTES LELKÉSZ.

„Megnyitom az én számat beszédek által, és kimondom azokat, melyek évtizedek óta elhallgatva voltak.“ Máté: XIII: 35.

PÁPÁN, 1885.

AZ EV. REF. FŐTANODA BETŪVEL NY. DEBRECZENY K.
(HELYISÉG Ó-KOLLÉGIUM.)

Az egyetemes református egyház történetében jóllehet a csurgói reform. egyház elejétől fogva nagyon kevés részt vett és így nem is érezte közelebről ama mozgalmakat, melyek a magyar protestánsokat úgy a hitjavítás ideje alatt, mint azután is folyvást érintették, mégis megvan a maga sajátos története ennek is, és fájdalom, — hogy mint csaknem mindenütt — úgy itt is az első századok történetei nem fedezhetők fel, mint másutt úgy itt is kitépte, megsemmisítette e lapokat az idő vaskeze, számos viszontagságai. Bizony csuda az is, hogy annyi megmaradt, a mennyiből felszedhetünk egyes darabokat történetünk megírására — annyi nyomtatás és küzdés alatt; de ami azután így megvan, azt meg kell őriznünk, fel kell dolgoznunk, hogy semmi el ne vesszen, hogy az egyes egyházak történetéből elkészíthető, kikerekíthető legyen az egyházkerületké, egyetemes reform. egyházunké.

Egyházunk anyakönyveiben s egyéb jegyzékekben elszórtan levő adatokat egy egészszé összegyűjtve, s a lehetőleg időrendi rendszerbe foglalva a következőkbe fogom előadni. De mielőtt ezt tenném, köszönetemet kell kifejezni e helyen is tiszt. Lévey Lajos sárkeresztúri reform. lelkész úrnak, azon szíves készségeért, hogy az egyházunkra vonatkozó adatokat „ . . . A *Kapuy Gábor*, országbirói

ítelő mester által 1721-ki évben kihallgatott tanuk vallomásai után szerkesztett s a sárkeresztúri reform. egyház tulajdonában másolatban meglevő *Vallató segyzökönyv*-ből . . .“ megküldeni sziveskedett.

I.

(Az egyház keletkezése. Az ág. hitv. egyesülése. A kőtemplom elvétele. 1686—1748.)

A fehérvár-csurgói reform. egyház Fehérvár-megyében fekszik, Székes-Fehérvártól éjszakra, mintegy 16 kilométernyire, eléggé termékeny kies vidéken. Fehérvár — előnevét a megyétől vette, Somogy — Csurgótól való megkülönböztetéseül; tartozik a dunántúli reform. egyházkerület veszprémi egyházmegyéjéhez. Mint jobbágyság Báró Perényi Imre özvegyé-é, Gróf Berényi Kláráé vala, akitől, s örököseitől Gróf Károlyi György az uradalmat megvásárolván, ma ezt, mint majoratust a néhai Gróf fia Károlyi Viktor használja.

Hogy honnan, mitől nyerte nevét a község? megállapítani nem tudjuk. Az ev. református egyház keletkezését sem lehet egy bizonyos időpontra visszavinni, s teljesen meghatározni, mivel erre vonatkozó adataink nincsenek. Itt Dunántúl igen zaklatott helyzete volt — mint a történelemből tudjuk — a protestantismusnak; mert egy részről a török sarcolta, pusztította a vidéket, más részről a német dúlt, s ezeknek hatalmas oltalma, pártfogása mellett és alatt a római katolikus papság is itt volt legerősebb az országban, és a ki — mint ilyen — zaklatta is folytonosan a protestánsokat.

Nem csudálkozhatunk azért semmit sem azon,

hogy dunántúli egyházaink keletkezésének legnagyobb részét homály fedi, ez volt színhelye az ellenreformationnak, hiszen Gróf Nádasdy Ferenc, midőn többek között 1655-ben visszatért a róm. kath. hitre negyvenezer jobbágyát kényszerítette a visszatérésre. Az esztergomi érsek Szelepcsényi György — ki a prot. lelkészeket a pozsonyi rendkívüli törvényszék elé idézte — hatvanezer jobbágyát kényszerítette a róm. kath. egyházba leendő visszatérésre.

Ha czekekhez hozzászámítjuk még azt is, hogy a Bethlen Gábor első hadjárata — 1619 — alkalmával számos püspökök és egyházi férfiak menekültek Dunántúlra, a kik Pázmány Péter jelszavát „ . . . jobb ha az országot farkasok és rókák lakják, mint sem eretnekek (t. i. protestánsok) . . . “ azután megvalósítani igyekeztek, — a törökök dülését később a kuruc háborút: ismétlem, nem csudálhatjuk, ha a reformatio első századából semmi adat nem maradt is reánk Csurgó történetére nézve, annyival inkább, mivel egy ízben — 1683 — a helység is egészen elpusztult.

Egyházunk anyakönyvében csupán csak egy adat van, mely e korra vonatkozik. Polgárdi Keresztész József 1736-ban — mint azon időbeli gondos lelképásztor a következőt jegyezte fel: „ . . . Attestálta (bizonyította) Keresztész György: tudja, hogy Bécs megszállása előtt 25 esztendőkkel is volt ezen csurgói ekklézsiában predikátor Lutheránus; kik közül ismerte Hartzi, Tóth, Fedemési néven levőket. Fedemési idejében Bécs alá menvén a Törökök, 1683-dik esztendőben elpusztult a falu. Sokára ismét megszállották a falut: és mivel többen lettek

a kálvinisták, úgy hoztak kálvinista predikátort, elsöben is Husz Pétert 1687-ben . . .“

Ennél több adatunk nincs az egyház keletkezésére vonatkozólag, de hogy ehhez kétség nem férhet, bizonyítja az, hogy Keresztes György 1736-ban, mikor Polgárdi József uram az idézett jegyzetet tette a legidösebb ember lehetett, mert ha ekkor lett volna valaki ennél öregebb, mindenesetre azt hallgatja ki Polgárdi.

A csurgói reform. egyház 1687-re viheti vissza megalapítását, s viszont az is kitünik az idézett helyből, hogy lakosai már az előtt is ismerték a reformációt, mivel Csurgón ágostai evangélikus hitv. anyaegyház volt rendes lelkipásztorral, és csakis mikor a Törökök által feldúlott a falu, s az ág. hitv. lakosok elfogytak, az újonnan beköltözöttek miután legnagyobb részben reformátusok voltak — alakultak reform. anyaegyházzá. Így állván a dolgok, igen természetesnek tünik fel, hogy a mint először a lutheránusok a róm. kath. templomot, parochiát birtokba vették: úgy most mivel reform. vallásnak voltak legnagyobb számban — ezek meg a már lutheránus templomot, mint tulajdonukat használták. Mivel ekkor még mindig csak egy templom van Csurgón. Ezen állításunk mellett bizonyítanak a következő adatok is:

Az 1715-i országgyűlés a protestánsok és róm. katolikusok közti zsurlódások s a mindkét részről elkövetett visszaélések és törvényellenes cselekmények megvizsgálására egy protestánsokból és róm. katolikusokból álló bizottságot nevezett ki, oly utasítással, hogy az a királyhoz benyújtandó előle-

ges jelentés után, mindeneket a királyi rendeletekkel megegyező állapotba helyezzen vissza. És bár jóllehet ezen intézkedés ellenkezik a linci békekötés pontjaival, a melyben világosan ki van mondva, hogy a vallásügyi panaszokat nem katolikus választási biztosok, hanem maga a király, országgyűlésen, az ország törvényei értelmében tartozik elintézni: mindazáltal említett bizottság az összeülést éveken keresztül halogatta, — állítólag a török háboru miatt, noha ez Eugen főherceg győzelmei folytán a passarovici békekötés által már 1718-ban véget ért — mikor végre az összeülés helyül Buda, idejүүл 1720. szept. 1 kitűzetett; azonban ez csakhamar elhalasztá üléseit s csak 1721 március 15-én kezdte meg gróf Kohári István országbíró elnöklete alatt üléseit. Ezen országos bizottság ülései alatt — számos protestáns főurakból álló választmány állandóan Pesten székel, és hatalmasan követelte, hogy a protestánsoknak országos törvényeken és békekötéseken alapuló jogaik visszaadassanak: de a két fél — mivel csaknem minden ponton összeütközött —, illetve a bizottság a reá bizott feladatot nem fejthette meg a folytonos perlekedés miatt.

Végre is sok keserü vita után a két fél egymással megegyezni nem tudván, mindegyik külön jelentést és kérvényt terjesztett fel a királyhoz. A protestánsok fájdalmasan panaszolták el, hogy választásuk gyakorlatában minden módon gátoltatnak . . . lelkészeik kath. törvényszékek elé állittatnak, az 1681. évi soproni országgyűlés XXVI. törvénycikke által visszaadatni rendelt mindazon templomaik, melyeket maguk építettek, s a római egyház szer-

tartása szerint még felszentelve nincsenek, vissza nem adattak, és azokhoz semmiképen nem juthatnak.

E célból és különösen a fehérmegyei nemesek és nem nemesek kértére nyomozás rendeltetett el, hogy valyon azon templomok, melyek most — 1721 — a reform. és ágost. hitvallásuaké, nem voltak-e valamikor katolikus templomok? mert ha azok voltak, az 1681. évi törvény értelmében: azonnal elvételnek tőlük. Ennek kipuhatólására és a valóság megállapítására, a reform. és ág. hitvallásuak által lakott községekben hiteles és idős emberek hallgattattak ki, akikhez kilenc kérdés tétellett, az e célból kiküldött *Kapi Gábor* országbirói ítélőmester által. Ezen tanu hallgatási, vagy is inkább *vallató jegyzőkönyv* meg van egy másolat példányban a sárkeresztúri reform. egyház birtokában, a melyből kapta szerző is az alább következő adatokat. Kapi Gábor-ról egyúttal jegyezzük meg, hogy katolikus fő úr léttére az 1681. évi országgyűlésen a protestansok mellett nyilvánosan felszólalt, és szemére hányta a róm. kath. papoknak azt, hogy ők háborítják fel az országot, és így maguk az okai minden bajnak.

E mi helységünkben, Csurgóról négy tanu hallgattatott ki Kapi Gábor ítélő biró által 1721. április 16-án; hogy ezeknek vallomásait megérthessük, szükséges tudnunk azon kérdéseket, melyeket hozzájuk intéztek. Az első tanu Kertész György 80 éves, reform. vallásu, néhai gróf Hochburg József jobbagya, csurgói lakos. Második tanu Eröss Mihály helvét hitv. 65 éves, — a harmadik Kis Mihály 75 éves ág. hitv., — a negyedik Szabó Ger-

gely 75 éves hélvét hitv. mindannyian gróf Hochburg József jobbágyai csurgói urodalmán. Ezen tanuk először feleskettettek, hogy a felteendő kérdésekre igazat fognak mondani, s mikor ez megtörtént, a következő kérdések intéztettek hozzájuk:

Előszőr. Tudja-e nyilvánosan Tanu, hogy ez helységben lévő Templom, vagy Oratorium (imaház) Parochiával, Oskolával egyetemben, maga emlékezetétől fogvást még a Töröknek Bécs városa alá menetele (1683) előtt is, egynehány esztendőkkel mindenkor Augusztana (lutheranus) vagy Helvetika (reform.) Confessiön (hitvalláson) levő lakosoké volt-e? Tartottak-e predikátort vagy Mestert? Gyakorolták-e hü szolgálatjukat közönségesen és szabadon? avagy nem turbáltattak, nem háborgattattak-e Predikátorai és Iskola Mesterei? Nem vétettek-e el Parochiái, Templomai, Oskolái? Ha elvétettek, kik által? mi módon? hányadik esztendőben? És most Plébánus-e vagy Prédikátor, vagy mindkettő is szolgál és vagon az Helységben?

Ezen kérdésre a tanuk különbözőképen vallanak. Kertész György és Eröss Mihály vallomását a következőkben foglalhatjuk össze: 1. Kertész így felel: „Tudja még a Török Bécs alá menetele előtt, maga emlékezetétől fogva a Csurgói Templomot hozzátartozandó Parochiájával Helvetika Confession levők részire valónak lenni. Predikátort mindenkor tartottanak, most is az szolgál . . .“ 2. Eröss pedig így: „ . . . Negyvenöt esztendeje, hogy Csurgón lakik (tehát 1676 óta) mikor először a helységbe származott, akkor lutheránusok birodalmában volt a Csurgói templom Parochiával együtt, hallotta

ugyan másoktól, hogy az előtt régi időben Cálvínistáké volt volna; a mint is a Török Bécs alá menetele után csakhamar megint a Helvétikusok birodalma alá visszavétegetett, s mindazúta a Cálvínistáké, ahoz Predikátort is tartanak a mióta a kezekre esett . . .“

A másik két tanu vallomása már megegyez egymással, de azért külön-külön mindegyiket ide igtatjuk.

3. Kiss Mihály így felel: „ . . . Ötven eszten-deje (1671-től) mióta ezen tanu Csurgón lakik, amikor elsőben oda származott Augusztana Confession levőké volt a Csurgói templom és a mikor a török Bécs alá ment azon darab föld elpusztulván; *midőn ujjabban megszállották volna a kálomisták a fa-lut*, Predikátort vittek be magukkal Csurgóra és a Templomot, mely a Lutheránusoké volt magokévá foglalták, akit is mai nap is birnak, prédikátor szolgálván benne . . .“ 4-ik tanu Szabó György, negyven-négy éve (1677 óta), hogy Csurgón lakik, vallja, hogy a Török Bécs alá menetele előtt a Csurgói templom Lutheránusoké volt, annak utánna egy alkalmatossággal az ott való Kálvinisták bevitték a maguk predikátorjukat, és a Templomot is maguk részére foglalták Parochiával edjött, mely annak előtte Lutheránusok birodalma alatt volt és e mai napig is minden hábor-gatás nélkül birják, most is kálvinista predikátor szolgál benne.

Másodsor: Tudja-e nyilván, avagy ballotta-e Tanu, hogy midőn a Prédikátort vagy Iskola mes-tert kiüzték azoknak javait elvették-e? Vagy tet-

tek-e valami kárt nekik és keménységet követtek-e valakik velök vagy is a lokosokon és kik?

Ezen kérdésre egy tanu sem állott feleletet, a mi azt bizonyítja, hogy hivatalnokaik háborgatva soha sem voltak.

Harmadszor. Tudja-e e Tanu, hogy az Augusztána és Helvetika Confession lévő lakosok a magok Hitekben és vallásukban, szabados gyakorlásokban háborgattattanak-e? és kik által? mely módon? ki parancsolatjából? avagy kényszerítették-e magán személyek vagy közönségesen és kik által? minemü fenyegetésekkel és büntetések alatt a katholika hitnek állására? Bútsúkra, vagy is Processiókra, Keresztcsókolásra, vagy más vallásukkal ellenkező cerimoniákra kényszerítették-e? és azon büntetés birság megvétetett-e rajtuk és hány izben? kiken névszerint és kik által exigáltott (hajtatott be) vagy praetendáltott (mentett fel)?

Ezen kérdésre sincs felelet, ami csak is a mellett tanuskodhat, hogy a hivek vallásukban nem háborgattattak, és semmiféle róm. kath. szertartásokra nem kényszerítették, mert ha ez történik, minden esetre nem hallgatják el a tanuk.

Negyedszer. Tudja-e és emlékezik-e rá Tanu, hogy ez Helységnek Evangélikus lakói tilalmaztatnak-e vagy mostan tilalmaztatnak-e más helységben részéről való Templomban való szabados menetelről, ott való gyónástól (úrvacsorálástól), ott való kereszteléstől, és házassági Eskütételtől? Predikátorait a beteg kívánságára azokhoz való meneteltől, kik által, minemü büntetés alatt és efféle

gonoszért büntették-e meg? kik névszerint? hány izben? s mikor? azon büntetést ki rendelte?

A tanuk ezen kérdésre sem feleltek, melyből következtethetjük, hogy a két protestáns felekezet tagjai kölcsönösen azon vallásu lelkész szolgálatával éltek, a milyen vallásu volt a helységben.

Ötödször. Tudja-e Tanu, hogy a katolikus Plébános által az Helységbeli Augusztana és Helvetika Confession levő lakosai közül, az Házasuló és Férjhezmenő személyek addig meg nem esküthetnének és midőn kereszteltetni akart volna is valamely lakos, különben pedig meg nem kereszteli gyermekeit, sem a Gyermekegyről az Asszonyokat be nem avattja, hanemha Pápistaságra köteleznék magokat? Nemkülömben halálának idejében a betegek erőszakosan kényszerítették-e a katolika Hitre meggyónni?

A tanuk ezen kérdésre sem adtak feleletet, de ez nem is történhetett meg, mivel Csurgón róm. kath. plébános nem volt, és így közvetlenül e kérdésben rövidségük nem vala.

Hatodszor. Tudja-e Tanu, hogy ezen Helységben sokkal többen vagynak az Augusztana és Helvetika Confessiön lévők, mint a Katolikusok? és hányan lehetnek külön-külön mindkét részről és azok is Gazdákból, Sellérekéből vagy is csak szolgákból állók-e? És tudja-e azt Tanu, hogy e helyben Plébános levén: tilalmaztatik-e a Prédikátor az olyan számus Evangelikusok közé menni, mitsoda tilalommal? annyival inkább valamely Religiójához (valláshoz) tartozó Funktíójának (papi tisztjének) és Hivatalának végben vitelétől, u. m. Keresztelés-

től, Esküttetésfől, Gyónástól (urvacSORa osztástól) és temetéstől kemény fenyegetés alatt.

Tanu. „CsurGón legalább két annyi helvétikus reform. vallásu) lakik, mint Katholikus.“ A létszámot határozottan nem tudták, de az is elég bizonyíték a nyilvános Isteni tisztelet mellett, hogy két annyi a reform. hitvallásnak száma, mint a katolikusoké, és — mint már említve is vala — a plébános nem tilthatta a predikátoroknak, hogy hiveik közé ne menjenek, mivel nem lakott a faluban.

Hetedszer. Tudja-e Tanu, hogy katolikus Plébános az Helységbeli lakosokon is (jóllehet az nekik nem szolgál) mégis keménységgel szedi Fizetését, nemes és nem nemesen, sőt semmi Keresztelést és Halott-temetést azok részérül, a midőn végben nem viszen is, erőszakosan, ha szép szerint nem akarnak megfizetni, bizonyos Pénzt és mennyi fizetést desumál (követel), a hol most is van hivatalos Prédikátor? és azt régen kezdették-e? akik pedig meg nem adják minemü büntetéssel büntetettnek? ki parancsolatjából? és ki által név szerint?

Ezen kérdésre sincs semmi felelet, de a felhozottak után „a felelet önmagától elesik.“

Nyolcadszor. Mondja meg Tanu, igaz-e az is, hogy minden kis ünnepek elmulasztásaért, megbüntettetnek az Augusztana és Helvetika Confession levők? kik által? micsoda büntetésekkel? kicsoda parancsolatjából? és hány izben?

Tanu. „Az ünnep napokon való dolgozásokért, a Vármegye katonái akit észrevehetnek, meghúzzák, kit egy mérő abrakkal, kit pedig két-három Máriásig a Nemes Vármegye parancsolatja mellett.“

E vallomásból bizonyos, hogy a vármegye az ünnep rontókat megbüntette és még katonáival is örködött azoknak megtartása felett. Bár ma is úgy volna!

Kilencedszer. Több ilyen injuriák (jogtalanságok) s minémüek vitetnek végben az Augusztana vagy Kálvinista lakosokon? minemü tömlöcöztetések prae-cise (általában) a Hit miatt, és azok is kik által, mi módon?

Erre sincs semmi telet, melyből azt következtethetjük, hogy nevezett igazságtalanságok, bán-talmazások nem fordultak elő.

Visszatekintve az elmondottakra, s a tanuk vallomásainak lényegére határozottan állíthatjuk, hogy azon templom, melyet 1721-ben öscink birtak ágostai hitvallásuaké volt; csak azt nem állapíthatjuk meg bizonyosan, hogy azon templom. először róm. katolikusoké-volt-e, vagy 'az elpusztult Csurgó Lutheránus lakosai építették. Mindkét vélemény mellett lehet valószínű okokat felhozni, de hitelesen csak akkor lehetne ezt megállapítanunk, ha a köz-ség keletkezéséről biztos adataink lennének, de ezek hiányában — pusztá feltevésre — mit sem építhetünk.

Van azonban még egy adat, ami szinte a fentebbi hiteles okmányokhoz sorolható. Nevezetesen Bokodi Németh János 76 éves 1737 január 30-án hit alatt vallja, hogy „. . . az Töröknek Bécs alá való menésének előtte, mindenkor, minden változtatás nélkül Csurgó nevü Helységben Lutheránus Ecclesia volt, magok Religiokon (religiójukon, vallásukon) való Lelki Tanitót tartottanak; sőt akkor-béli Lelki Tanitónak a Hitvese Nénje volt, kinek

ivadékjából most is él Szent-Lászlón . . . Ezen dolgot a bokodi község törvény bírója Markó István is bizonyít . . .“

Mindezek azt látszanak bizonyítani, hogy ág. hitv. ev. egyház létezett Csurgón egész a Töröknek Bécs alá menése idejéig — 1683 — amikor a falu is teljesen elpusztult, s így vele megszűnt az evangélikus egyház is. Viszont Keresztes György s a Kapi Gábor által kihallgatott 4 tanu vallomása azt bizonyítja, hogy a falu elpusztulása után református lakosok szállották meg Csurgót; még pedig gyorsan kellett történni a településnek, mivel 1687-ben Husz Péter mint rendes lelkipásztor említetik már.

Azt kétségbevonhatlanul állithatjuk, hogy a falu újbóli megszállásakor a templommal együtt a régi parochia fundust is birtokba vették a reformátusok, és — mint a meglevő adatok bizonyítják. — e miatt a két testvér protestáns felekezet egymást folytonosan marta és pusztította, a helyett, hogy egyesült erővel szilárd alapokat igyekezett volna magának biztosítani. De ezt nem csudálhatjuk, nem csak Csurgón volt ez így, hanem általában az egész hazában, ami a két testvér felekezetnek csak romlását okozta.

Különösen a templom volt, mely a viszálykodást szította, míg végre 1736. február 5-én, a következő szerződést kötötte a két prot. felekezet egymással:

„. . . Mi alább irt egyházi személyek a jelenvalókat megvizsgáltuk, és adjuk tudtára mindenkinek, akiknek illik, hogy 1736. évi Februárhó 5-én,

a Nemes Székes Fehér Vármegyében Csurgói helységben lakozó Lutheránus atyafiak és a Kálvinisták között régen támadott, mostanában ismét megújult pört, haragot, és viszálykodást, mely a templombéli közönséges szolgálat fölött eredett, Bírói tanácsolásunk szerint szép módjával kiegyenliténénk, és közöttük jó (ügyes) tapintattal atyafiságos egyességet szerzenénk. Arra való nézve ő kigyelmek között magunkat, kötelességünk szerint, teljes tehetségünkkel közbevetettük, és ezen megnevezett viszálykodást, az alább megírt módok és feltételek szerint intéztük el:

1. *Először.* Ami a Templombéli közönséges szolgálatot illeti Lutheránus uraiméknak ő kigyelmüknek kívánságuk szerént megengedtetik, hogy esztendőnként a három Sátoros ünnepekben (Karácson, Husvét, Pünköst) és egyébkor is amikor nagy szükség kívánja magok vallásán lévő Predikátort hivatván, azon Tiszteletes személy reggel predikáljon, és gyóntasson a Templomban, és az egész isteni tisztelet véghezmenvén, hogy a békesség megmaradgyon, a Templom kulcsát kijövés után azonnal a kálvinista Predikátornak, akkor mindjárt visszadni tartozzanak.

2. *Másodszor.* Mikor a Lutheránus atyafiak maguknak külföldről (t. i. valamelyik szomszéd faluból), a feljebb megírt napokra Predikátort hoznak, akkor a Forspontozás közönséges légyen.

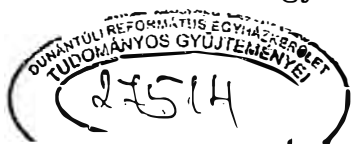
3. *Harmadszor.* Midőn tisztességes ebédrel, és a mellett fáradságos szolgálatjáért Búza vagyis egyébből álló tisztességes váltsággal akarják Predikátorjukat megtisztelni, tartoznak a kálvinisták is abban

egyenlő segítséggel részt venni: a penig légyen mindkét részről csalárdság nélkül a közönséges jó védelembül, oly formán, hogy az igaz Atyafiui Szent Szeretetnek, egyességnek és jó békességnek megtartásaért, és akármely kigondolható gonosznak és botránkozásnak eltávoztatásáért, mindenkor tartozzanak Lutheránus uraimék két vagy három hites és becsületes Kálvinista embert magok közé bé szállítani, és azokat tisztességesen látni.

Kötelesek lesznek pedig mind maguk ő kigyelmük, mind maradékaik a Templomot, Iskolát, Parochiát egyesült erővel építeni, az Predikátornak, oskola mesternek a mint eddig, úgy ez után is megfizetni és minden szükséges munkában visszavonás nélkül egyenlően segídekezni.

Mely megirt egyezkedést és szerződést, ha valamelyik fél egészben vagy részben, maga vagy más által, titkon vagy nyilván kijátszani merészelné: mindannyiszor tartozzék az uraságnak fizetni tizenkét forintokat, mindazáltal ellent ne álljon, hanem ezen megegyezés a maga erejében megmaradjon. Mindezeknek felbonthatatlan megtartására, maguk és maradékaik képekben kéz adással falu közönséges pecséttye alatt kötelezték magukat ezen megnevezett böcsületes személyek, úgymint a Lutheránus atyafiak részéről: Orbán Mihály, Kozma Ferenc, Nyikos István, Kozma György, Kis Mihály és Szikra János. A Kálvinisták részéről pedig: Falu birája Kovács János, Keresztes Tamás, Csizmadia István, Jánosa Benedek, Szabó András, Tóth István mindnyájan hites emberek.

Mindezek mi előttünk és általunk így menvén

végben a jövő biztosításaért és a Keresztyén egyházhoz való szeretetünk bizonyításaul irtuk és kiadtuk ezen békéltető levelet, nevünkkel és szokott pöcsétünkkel is megerősítvén. Csurgón, 1736. Februárhó 5 . . .“

. . . „Elöttünk, Veszprémi János és Üllei Mihály, mindketten becsülésre méltó választott tanácsbirák. Elöttem is D. Szentpéteri Pál az idő szerinti lelki pásztor (következnek a névaláírást erősítő pöcsétek). Mindezeknek bizonyításaul Csurgó falu pöcsétje és a helység hites nótáriusának Lepsényi Gergelynek és az egyházfi Dani Istvánnak aláírása . . .“

Egész 1736-ig nem volt rendesen vezetett anyakönyve az egyháznak, s így ez időből a lelkipásztorok nevein kívül semmiféle feljegyzés nem maradt reánk. 1736. Mártius-hó 14-én Polgárdi Kertész József lett csurgói lelkészszé (elődje Szentpéteri 26. esztendőig volt itt, de hogy itt halt-e meg, vagy eltávozott nem bizonyos) aki azzal kezdte meg hivataloskodását, hogy anyakönyvet vétetett az egyházzal, a melybe a megkereszteltket, meghaltakat, házassultakat bejegyezte és a már említett jegyzetet tette.

Egyházunk ezen korából más adattal nem rendelkezünk, de hogy a templom háboríthatlanul meg volt birtokukban, bizonyos a következő feljegyzésből . . . „1748. Novemberhó 20-án vétetett el tőlünk a kő templom és a nádbul csinált oratoriumban (imaházban) kereszteltem ezeket . . .“ Ezen jegyzetet is Polgárdi uram tette, aki igen rendszerető, pontos ember lehetett, amit bizonyít a nagy gonddal vezetett s általa kezdett anyakönyv is.

Ez a templomfoglalás a katolikusok értelme szerint jogos és törvényes volt a III. Károly által megkezdett, és Mária Terézia által folytatott vallási üldözések közben, amikor 1742-től fogva alig mult el év. melyben templomok és iskolák ne vétettek volna el a protestánsoktól (csupán Dunántúl 140 egyháznál több vétetett el tőlünk) és mindez az 1731. Áprilhó 6-án kibocsátott nevezetes Carolina resolutio (Károly rendelete) műve. Ezen resolutio a már említett pesti vallásügyi bizottság munkálatának az eredménye, csakhogy a helytartó tanács a protestánsok jogos, törvényes feliratára mit sem adva: a katolikus rész jelentését fogadta el e resolutio alapjául, a melyben *a vallás gyakorlata magán jellegűnek nyilvánítatik . . . mivel a földes urak joga a jobbágyok lelkiismeretére is kiterjed, azért ha vallás dolgában változtatást akarnak kivinni: az iránt előbb okaik előadásával a királyhoz folyamodjanak és annak határozatát bevárják.* Ehhez hozzá adjuk még azt, hogy a már említett 1681. évi XXVI. törvénycikk, utalással az 1715-i XXX. törvénycikkre — mely a vallásügyet az országgyűlésekből kizárja, s a király kegyelmére utasítja — e resolutioban akkép magyaráztatott, hogy csak is azon helyen tarthatnak a protestánsok isteni tiszteletet, a mely helyek világosan megvannak nevezve a törvényben, és ezzel mintegy megerősítettett a régi törvény, hogy „. . . a kath. szertartás szerint már egyszer felszentelt templomok visszaadandók . . .“

Nem szenved semmi kétséget állításunk, ha kimondjuk, miszerint e törvényre való hivatkozással vétetett el tőlünk a kötemplom. A reformált val-

lásu lakosok kétannyian voltak ekkor mint a katolikusok, de ez utóbbiaknak segítségére jöttek a bodajkiak is. Mikor körülvették a templomot, s annak békeességes átadására a reformátusokat felszólították, oly formán, hogy két óráig a templomban levő ingóságaikat kihordhatják: az összes lakosság hozzá látván e munkához az engedett két óra lesem telt, már mindent elszállítottak belőle, sőt a templom boltozatját is bontani kezdték már — s talán az egészet szélyecl szedik e két óra alatt, ha a rontástól őket el nem tiltják, csak az ingóságok elvitele engedtetvén meg nekik.

E napnak emlékezetére van itt Katalinkor a búcsu, ez a név legközelebb esvén ama nevezetes naphoz, a melyet a reform. hitv. ép úgy megtartanak, mint a róm. cath., sőt rajtuk mulatság dolgában még ki is tesznek. Adatok hiányában nem állapíthatjuk meg, hogy harangjainkat mikor vették el, hihetőleg a templommal együtt; de hogy már ez időben legalább is *két* harangunk volt, bizonyos a következő feljegyzésből „ . . a *kisebbik* harang vétetett az ekklésia költsége 1709-ben . . .“ de ma már ezek egyikének sincs semmi nyoma sem.

II.

(A sövénytemplom. Az iskolaház. A harangláb. Uj parochiaház 1749—1789.)

1748. Novemberhó 20-án árva lett egyházunk, miután megfosztatott templomától, de azért még sem csüggedt el az Úrnak népe, bizva a jobb jövő reményében. Folyamodott azért főides urához, hogy az engedné meg nekik egy új templom építhetését,

mivel mint már említve is vala, most a földes urak joga a jobbágyok lelkiismeretére is kiterjed, mely kérvényükre a mélt. földes asszony a következő kegyelmes levelét adta:

„. . . Alább írt vallásom ez levelem rendével, hogy mivel a mult November Havának 20-dik napján, az Csurgói Kálvinista lakosok által bért Pá-pista Templom, ugyanis azok számára ell vitetődött légyen, esszedoztek azon, hogy ismitt, a helyett mást épéttény, és helyet mutatván, Kiméretny engednék, kihez képcst abbéli essedezésekre, a mek-korra helyet Ki mérettetvén, azon helyre csupa fá-bul és sövénybül, az kimérettetés szerint, sem nem kissebbet, sem nem nagyobbat épéttény (építeni) szabadságot hadtam és megengedtem, melyről adom ezen saját kezem irásával és szokott pecsétemmel erősített levelemet. Költ Moór, 1748. December 14. Gróf Hóchburg Mária Anna, és Mária Catharina—Hochburg özvegye . . .“

Azonban ezen kegyelmes engedély levél még nem volt teljes biztosíték öseinknek arra nézve, hogy a templom építést elkezdjék. Mert hiába aki egyszer kárt vallott az azután mindenben nagyon ovatos szokott lenni. Hogy a mi eleink is ovatosak voltak, bizonyítja a következő levél, melyet az akkori sajtáságos viszonyok megismerése céljából ide igtatunk: „. . . Baracska, Január 6. 1749. . . Az Úr Isten áldja meg kegyelmeidet mindennémü lelki s testi szükséges jókkal és Istenes sz. szándékában segélje boldogul. vigye elő kívánom . . .“

Becsületre méltó Birák úrainém! Én keresztyéni köteleységem szerint Tekintetes Szücs Pál

Úrammal a kegyelmetek mostani ügyes bajos és siralmas állapotjáról beszélgettem, hogy mikép esnék jobban a dolog. Igaz dolog írja kegyelmetek az Úrnak, hogy a Tettes Nemes vármegyére Instantiát adna be kegyelmetek, és hogy tanácsával, vagyis kegyelmetek mellett való szóllásával ugyanott segítene valamit! de a Tekintetes úrnak az iránt való tanácsa ez: hogy azt a szándékot egészen letegye kegyelmetek, mivel annak semmi haszna sem fog lenni, mert a nemes vármegye a Religio (vallás) dolgában magát nem avattya s nem is avatattya, sőt ha instálna is kegyelmetek, a válasz csak ez lenne: „Nem vármegye dolga, hanem vagy a Consiliumé (országgyűlése) vagy pedig a földes úré. És tartván a non putáremtől (a meg nem gondoltól) a következnek belőle, hogy a püspök (t. i. a kath. püspök) mindjárt írna a felső udvarhoz a kegyelmetek szándékát félben szakasztaná. Igaz is cz, most a Pesti commissio (vetélkedés) után a Reformatus és Evangelicus statusnak Templomot építeni nem szabad, hanem kegyelmetek csak ezt cselekedje (mivel a Méltóságos Grófnénak kegyessége accendált — ahhoz hozzá járult), hogy mennél hamarább az Úr nevében az építéshez csak hozzá kell fogni, mert minél többet tudakozódik kegyelmetek, annál veszedelmesebb a dolog; de minek előtte az építéshez kezdene kegyelmetek azt tanácsolja az Úr — t. i. Szücs Pál uram — hogy vagy a Tisztartótul, vagy magától a Gróffnétul tudakozza meg kegyelmetek, hogy a Püspök — t. i. a kath. püspök — ezen sz. szándékában nem gátolja-e meg kegyelmeteket és erre mit felel, arról mind-

járt az Úrat, Szücs Pál uramat levél által tudósítsa kegyelmetek. A Méltóságos asszonynak pedig, vagy Tisztartó urunknak egy kis Instantiát adjon be kegyelmetek, az iránt, hogy engedje meg egy kevéssé nagyobbra csináltatni az oratoriumot (imaházat). maga is az aránt holnap az Úr fog irni Tisztartó uramnak. Ha pedig valakitől bántása lenne kegyelmeteknek vagy is Istenes szándékában megakadályozni akarná, mindjárt az Úr maga postán levelet küld a Consiliumra. A Lutheránus atyafiakat, minthogy a Plébánus az esküttetés és keresztelés aránt magához hódoltatta, ezt már kezéből ki nem lehet venni, hanem még a miben a mieink mellett eddig megmaradtanak, továbbra is (hirtelen céljuktól el nem állván) maradjanak meg, talám addig a parancsolat a Consiliumról leérkezik vagy hátra, vagy balra, mert ez arántok az Instantia sem vagyon, de még ráta B. B. nem jött. Segitse az **ÚR ISTEN** kegyelmeteket jóra célzó szent szándékában. Ezzel az Úr Isten legyen kegyelmekekkel közönségesen in reliquo — a többire — maradok Kegyelmeteknek mindenekben jót kívánó alázatos szolgája *Pákozdi N. Mihály . . .*“

Hogy Szücs Pál valami előkelő befolyásos ember lehetett a vármegyénél, vagy tán megyei hivatalnok is volt, kétséget nem szenved, s hozzá mint reformatus hitbuzgó úrhoz folyamodhattak öseink tanácsért, a templom építésére nézve, a melyet fentebb közlött levélben ad is nekik Pákozdi által. Ez a Szücs Pál később — 1775. Április 6. 7-én Kömlődön tartott egyházkerületi gyűlésen a peremartoni egyházmegye — mely 1745-ig mezőföldinek nevez-

tetett, de az ez évben, a Peremartoni fényes reform. egyházban (hol ma egy református sem lakik) tartott kerületi gyűlés azt peremartoninak bérnáltá el — ismétlem a kömlödi gyűlésen említett egyházmegye coadjutor curátorává választá, „mint vallásos buzgóságu, az egyháziakat tisztelő, jóra igyekező és rendszerető férfit.“

Az elvett kő templomtól dél felé, s attól mintegy ötszáz lépésnyire — a mostani parochia ház udvarának keleti részében — kimutatván és kiméretvén a templom helye: 1749-ben felépíttetett az csupa fából és sövényből *nád telőre*, mely sok *fáradással és parancsolásokkal* készült Tóth István törvény bíró uram idejében, de azért Pünköst első napján már ébben tarthatták isteni tiszteletüket. De mivel igen kicsinyre méretett ki a templom: 1754-ben a templom két végén levő kar mellé a napkeleti oldalra hosszában egy új kart készítettek a nemes vármegye engedelmével, hogy a Bodajki, Moori, Magyar-Almási árva ekklésiák tagjai is beférhessenek, mivel nevezett egyházaktól a templom elvétetett, s ujat nem építhettek. Hozzánk jártak át isteni tiszteletekre, gyermekcik megkeresztelésére, s a házassági eskü letetésére, — mig halottjaik eltemetésére a csurgói lelkipásztort vitték el, mint ezt anyakönyvünk bizonyítja: „... A Bodajki Helvetica Confession levő gyásszal béborított egyház, árva ekklésia, 32 esztendeig az Isten Szent beszédének hallgatásától megfosztatván, most legelőször sok lelkeknek megvigasztalására 1784. Áprilisnak 29-dik napján Kis Ferenc eltemettetett predikációval . . . “ És viszont; „. . . 1784, Mártius

4. Moóron temették Öreg Horváth Jánost, 94 esztendő, predikatióval. . . .“

De ha a csurgói reformátusoknak volt templomuk, még sem volt olyan nagyon irigylendő soruk a többi árva egyházakkal szemben. Minden a templomon esett legcsekélyebb pusztulást sem volt szabad a Nemes vármegye engedélye nélkül megjavítani. Több ily javításokat kérő okmányok vannak levéltárunkban. Többek között 1765-ben azért folyamodnak, mivel imaházuk tetejét, különösen anyak szegését a szelek felszaggatták, naponként mindinkább romladozni látszik: mély alázattal folyamodnak az Tekintetes Nemes Vármegyének kegyes szine eleiben és esedeznek a végett, méltóztassék szokott kegyes grátiája és dispositioja szerint megengedni, hogy imaházuk tetejének szegését re-perálhassák és azon szegésnek felső részét deszkával megerősíthessék, hogy ne kelljen gyakorta az nemes Vármegye Tekintete előtt alkalmatlankodni . . .“ Az ilyen kérvényeket azután a Nemes Vármegye a legtöbbször elszokta utasítani, vagy néha nagy grátiával megengedte az abban kértket.

A templommal együtt a parochiát is elvették a reformátusoktól, és így arról is kellett gondoskodniok; hozzá is kezdtek annak építéséhez mindjárt a templom elkészülése után, úgy annyira, hogy 1750-ben már bevégeztetett — mint Polgárdi azon időbeli lelkész megjegyzi — sok terhes forgolódások által, Tóth István törvény bíró uram szorgalmatoskodása által . . .“ Ezután majd minden évben történtek kisebb nagyobb javítások, építkezések, milyenek: kerítés melléképületek, kémény, pince stb. készítése.

Mint ezekből láthatjuk, volt már a csurgói reformátusoknak templomuk, papházuk, de iskola épület s tanítói lakás még mindig nem volt. Mivel azonban reform. egyházunk úgy a múltban, mint a jelenben a tanítás, tanulás által kívánja hiveit az igaz vallásosságra elvezérelni, jól tudván, hogy „... elvész a nép, a mely tudomány nélkül való...” épen azért az új egyházakkal, mindjárt keletkeztek iskolák is, és nem egy idős ember járt fel abba, hogy elsajátíthassa az olvasás mesterségét, s megérthesse az evangéliom vigasztaló, felemelő igéit; mindezeket jól meggondolva már 1756-ban azért folyamodnak Nemes Fehérmegyéhez, hogy engedjék meg nekik egy mester és egy iskolaház építése, mely kérvényük Június 30-diki megyei végzéssel kedvezően intéztetvén el: . . . Kozma János biróságában nagy bajjal és sok fáradsággal megépítették az iskola házat esztendeig . . .“ és így 1757-ben már az is készen állott.

De ha iskolaház nem volt is, tanítója volt az egyháznak, mint ez a megkereszteltettek anyakönyvéből bizonyos, a hol a keresztszülék között ha az iskola tanító is koma vala, — mindenütt olvashatjuk „... ez . . . ez . . . mester . . .“ És mivel ezekre nézve semmi más adatokat nem találhattam, az Iskola tanítók szolgálati idejét innét állítottam össze. A lehető félrcértések kikerülése végett megjegyzem, hogy ezen időből csaknem minden évről két-két tanító neve fordul elő, amiből azt kell következtetnünk, hogy a bodajki, moóri, s magyaralmási atyánkfiai is ide küldték gyermeiket iskolába, mint maguk ide jártak az isteni tiszteletre.

Ezen időből maradt fen a mostani kis harang is, mint ezt a rajta levő következő irás is bizonyítja: „. . . Goss. Mich. In Ofen Osepp Steinstock. Csburgói Reformáta ekklesiájé 1754. . . .“ De ezen kívül egy másik harangunk is volt, de ennek ma semmi nyoma, de hogy csakugyan volt, bizonyos abból, hogy van egy aláírási ív kezecink között, melyen ezen felirat olvasható: Azoknak nevei kik a harangra adtak 1709-ben. De a templom elvétele után mindig van harangról van emlékezet, a mely falábakon állott.

1772-ben állapították meg a lelkész díj levelét a következőkben: „. . . Kész pénz 30 forint. 2. Búza 40 p. mérő. 3. Egy mázsa hús. 4. Egy mázsa só. 5. Huszonöt font faggyu. 6. Őszi és tavaszi földeknek szántása, aratása, bétakarítása. 7. Az eklésiai rétnek időben való munkáltatása és béhordása. 8. Kender, káposztás és kukoricás földeknek megszántása. 9. Tüzi fa elogedendő. 10. Egy font bors. . . .“ Mindezekhez csak azt csatolom, hogy mais ennyi a fizetés, s csak egyes tételek módosultak a tagosztály és a tüzi fának 12 ölben lett megállapítása által.

A parochia házhoz ugyancsak 1772-ben két szoba és egy konyha készítettett Simon Ferenc törvény bíró uram idejében.

III.

(II. József türelmi parancsa. Kö templom építése. Új harang. Új iskola ház. A földrendés. Villám. Az úg. hitv. ev. elválnak. Öreg harang. Újabb építkezések 1789—1884.)

Dicsőösségs emlékezetü II. József, a mult század egyik legnagyobb, legfelvilágosultabb és leg-

nemcsebb uralkodójának *türelmi parancsa* új életet adott a csurgói reformátusoknak is. Ez a türelmi parancs, mely azon felhívással küldetett meg a magyar érsekek és püspökökhöz 1781. Octóberben, hogy a katolikus papságnak szeretetteljes bánásmódot kössenek szívékre, rendeli hogy: „. . . Az ágostai és helvét hlvallásuaknak az országban mindenütt, — a hol a törvény értelmében még nyilvános isteni tiszteleti joggal nem bírtak is —, vallásuk magány gyakorlata megegedtetik, ezen magány vallásgyakorlat nem veendő oly korlátolt értelemben mint eddig, hanem úgy, hogy a hol száz protestáns család található, s imaház, iskola és paplak építésére az egyházi személyek fentartására megkívántató tőkét — az adózó nép érezhető megterhelhetése nélkül — előteremteni tudja: ily épületeket emelhet, lelkészt, tanítót bírhat, s formaszzerű rendes isteniszteletet tarthat, betegeket helyben, vagy azon kívül lelkészével látogattathat, csakhogy az ily imaházak, nehogy formális templomok legyenek — torony, harang és útcái bejárás nélkül építendőek. . . . Templomaik és iskoláik háborítatlan birtokában megmaradnak és ott, a hol azoknak javítása, vagy teljes újra építése szükséges — a helytartóságtól nyerendő előleges jóváhagyás után — tetszés szerint fából, vagy kőből építhetnek. . . .“

Ezen türelmi parancsra való hivatkozással, most már kérhették volna a csurgói reformátusok, hogy kö templomot építhessenek, de vártak még, hiszen úgy is csaknem mindig építkeztek, de meg azért is, hogy erre teljesen elkészüljenek s úgy kezdjenek hozzá az építéshez. Fájdalom, hogy templomunk

építésére vonatkozólag semmi okirattal nem rendelkezünk, de azért — ennek hiányában — teljesen eligazít bennünket a következő esemény:

A hazai protestáns egyházak igen nagy része folyamodott II. Józsefhez, bizva annak atyai szívébe, felvilágosult szellemébe, hogy a templom építése nekik engedély adattassék. A sok kérvénynek hogy véget vessen a nemes lelkű fejedelem 1787 Januárban a helytartó tanács által azon kegyelmes akaratát vagyis intézkedését tétette közhirre országszerte, miszerint a protestánsok ezután *szabadon, minden engedély és kérelem nélkül* építhetnek templomot, tornyot, stb., ott a hol, olyat a milyent akarnak. Fehérvármegye levéltárában ezen kegyelmes engedélyre vonatkozólag a következő feljegyzés olvasható, melyet magyar fordításban közlünk: „ . . . 183 szám. 1787 január hó 26. A császári helytartó tanács ezen megyének (Fehérvármegyének) meghagyja, hogy a protestánsoknak a már meglevő templomok javítása, nagyobbítása és *újra építése* valamint egyéb épületeiknek felépítése megengedttessék, — azonkívül torony építések alkalmával oda harangoknak állványokrai felállítása s beszerzése elé semmi akadály ne gördítettessék.“ Közzétetik 1787 január 26.

Ezen felsőbb intézkedést Fehérvármegye szolgabirói által minden egyes járásban kihirdette, melyet képzelhetjük mily örömmel fogadtak őseink, mikor még czelőtt tiz évvel is az imaház tetejének s ronladozó falának megigazításáért alázatos instantiát kellett beadni a nemes vármegyére, és íme most egyszerre minden szabad.

A templom építésére vonatkozólag anyakönyvünkben a következő feljegyzés olvasható: „... 1789 dik esztendőben építette a csurgói reformáta ekklesia ujj kő templomát s zöld festékü tornyát; Pünköst havában 14-ik napján tétetett le a fundamentom kő, Advent 3-ik vasárnapján elkezdődött benne a közönséges isteni tisztelet . . . mely alkalommal kocsi Horváth Sámuel 1772-től 1784-ig csurgói, de ekkor már veszprémi lelkész és esperes — és a helybeli predikátor Balog Tamás végezték szolgálatot. . . .“

Ugy hiszem említenem sem kell, hogy a templomépítés közadakozásból, önkényt felajánlott öszszegekből gyült be, mivel reform. egyházainknak nincsenek gazdag jövedelmet adó uradalmi, melyekkel ily építkezéseket könnyen végezhetne. És itt jogosan mondhatjuk el, hogy őseink sokkal buzgóbbak voltak a hitben, mint mi és *haláltak is sok bajt és gonoszt*, de még is vigasztalással töltötte el őket az a gondolat, hogy gyarapodnak, hogy állandó házat építhetnek az Isten dicsőségének. Pedig akkor is *szegények voltunk* csakhogy a *reformált egyház és iskolák gazdagságának kulfeseje, azoknak szegénységében van. És ez a szegénység nagy hatalom, melynek csak hittől buzgó elhatározottságra van szüksége és mindjárt alkot hatálmisan, épít és szervez mindent, hogy ne mondjam csudákat művel.* És nézzétek meg ezen nemes elhatározást, ezen buzgóságot, mint hozza meg áldozatait az egyház megalapítására! . . . Bizony, bizony ha őscink is úgy gondolkoztak volna, mint mi, ha úgy tettek volna mint az unokák, tán soha sem épült volna fel ez a templom . . . Örök

emlékezet okáért feljegyezzük a nagyobb összegű adakozásokat, mely az akkor létezett családokra is világosságot derítend:

Molnár István 115 frt, Juhász István 45 frt, idős Simon Ferenc 45 frt, id. Erős János 24 frt, Kapornoki István 21 frt, Biró István 20 frt, Csizmadia János 20 frt, ifju Simon Ferenc 40 frt — Kovács Péter 15 frt, Simon Péter 14 frt, Vázsonyi János 14 frt, Szikra István 13 frt, Szikra Mihály 10 frt, ifju Simon Ferenc 10 frt, Mészely János 10 frt Gulyás Mihály 10 frt, Keresztes Ferenc 8 frt, Rigó Pál 7 frt, Guti János 7 frt, idősb Pataki Mihály 8 frt stb. stb. összesen 143 családfő ajándékozott kisebb nagyobb összeget és mivel a legkisebb adomány is fel van jegyezve, nem adakozók közt pedig senki megnevezve nincs talán ennyi lehetett azon időben a családfők száma. Az ágostai hitv. atyafiak 37 frttal járultak az építéshez, mintha már gondoltak volna a később bekövetkezett elválásra!, vidéki hitbuzgó reformátusok 10 forinttal.

Hogy monnyibe került az építkezés? nem állapítható meg biztosan, csupán egy nyugta van a moóri kőmives mestertől, melyben elismeri, hogy a templom építésért 892 frtban teljesen kifizettetett

Az új toronyba természetesen új harang is kellett, mivel az 1754-ben vásárolt harang kicsinynek találtatott és bár jöllehet egy későbbi feljegyzés szerint 1791-ben vették a nagyobbik harangot, még is azt kell állítanunk, hogy 1789-ben vétetett az, mit bizonyít a rajta levő következő feljegyzés
„ . . . Jóseph Brunner Guss Mich. In Ofen 1789.

A csurgói reformáta eklésia saját költségén csináltatta . . . “ Tehát ha úgy lett mondva készítettve, bizonyosan azt az esztendő számot öntötték rája, a melyben készült. Ez a harang három régi mázsa és 18 fontos.

Az 1756-ban épített iskolaház alkalmatlannak találtatván, amaz örökre emlékezetes 1780. évben új iskola és tanító lakást építettek nádtetőre; de ezen új épület két év múlva a szomszéd istállójában keletkezett tüztől meggyulladván egészen leégett, de ugyanazon évben 1792-ben már újra felépítettett.

A lelkész lak udvarán 1807-ben egy öt öles kút ásatott, de ez később a mostani lelkész lakás építése alkalmával betemettetett, mivel egészen a folyosó szélére csett, s tetejére egy elhasznált malomkő helyeztetett.

Az 1809-beni földrengés, a már csaknem teljesen helyreállt egyházat csapásként érte; a templom, de különösen a torony tetemesen megrongáltatott; a javítást azonban senki sem merte felvállalni, mivel az egész tornyot nem akarták széllyel szedetni, míg végre 1812-ben egy Zenna Leopold nevű lajtorjáról dolgozó olasz vállalkozott a munkára 400 bankó cédula, vagy is 80 váltó forintért, aki az összes hibákat kijavította s a torony zsindegyzetét befestette. Állt már ismét a templom, élő bizonyosságául az áldozatrakész egyháztagok buzgalmának, hirdetve a nagy Istennek dicsőségét: mikor 1835. Juniushó 14-én villám által meggyulladván a torony — úgy az, mint a templom teteje is teljesen leégett. De a mi erős várunk az Isten ak-

kor is megsegített bennünket, mert azon évi október 10-re újólág izlésesen felépítettett az.

Szándékosan mondtam el itt egyfolytában a templomunkra vonatkozó adatokat, hogy egymásután lehessen olvasni azt, most pedig menjünk vissza másfél évtizedet és emlékezzünk meg egy nevezetes körülményről:

Az 1736 év előtti vizály, pörlekedés 1820-ban ismét megujult a két protestáns felekezet tagjai között és az lett a vége ezen egyenetlenkedésnek, hogy a vizálykodás mind jobban elmérgesedvén, az ág. hitv. atyafiak régi vágyaik, reményeik elérése céljából 1821 Február 10-én a megyei békekötő bizottság előtt 936 fírtot tettek le az építendő iskola és imaház alapjára, a melyeknek építhetését a királyi kegyelem 1823. Mártius 4-én megis adta Meg levén már a királyi kegyelmes engedély Báró Perényi Imre földes urhoz fordultak, hogy a reform. iskolaház szomszédságában levő épületét becsü szerint nekik adná által, mely alkura a nemes báró hajlandó levén, 1000 fírtért az ágost. atyafiaknak által adta, mely épület átalakittatván 1823. September 14-én kezdetét vette benne a közönséges isteni tisztelet s ugyan ez évben preoráns tanítót hoztak maguknak.

Igy végződött itt is mint másutt számtalan helyen a két testvér egyház folytonos civakodása szakadással; de most már legalább a testvér harenak vége van és a béke szelid angyala virraszt felettünk.

A lehető félreértések kikerülése céljából szükségesnek vélem megjegyezni azt, hogy az ágostai hitv. atyafiak okiratai és az 1824 September 11-én

a püspöki látogatás alkalmával felvett jegyzőkönyv tévesen állítja azt, hogy a reformátusok temploma *mindenkor a lutheránusoké volt*. Az előző részekben (I. II.) láttuk, hogy 1748-ban elvételétől tőlünk a kö templom, és fából és sövényből építettek a csurgói reformátusok hajlékot az isteni tisztelt helyéül. Az a templom, mely 1824-ben a reformátusoké volt, valósággal azoké vala, mert — mint láttuk — 1789-ben a reformátusok áldozatkészsége emelte azt azon helyre és alakra, a melyen és a hogyan ma is áll. Tehát 1824-ben józanon nem lehetett beszélni és bizonyítgatni azt, hogy az akkor létező református templom mindenkor lutheránusoké volt és teljesen szükségtelen, felesleges volt még az utódoknak is fen hagyni azt, hogy a reform. templomhoz jogot tarthatnak.

1827-ben Szikrá János presbyter és neje nemes Ivánci Anna egyházunknak egy 4 mázsa 20 fontos harangot vettek Eberhardt Henrik pesti harangöntőtől. Ezen harangra vonatkozólag Oláh Sándor azon időbeli lelkipásztor a következő jegyzet tette: „ . . . Nagy kár ebbe a harangba az üldözés bekövetkeztetésére nézve az, hogy mondva nem parancsolták a vevők öntetni a harangot az eklézsia nevének rá öntésével, és mivel Szent Mária és a Jézus keresztfára fcszítésének kép máσαι vagynak a harangon, azokat Deo juvante — Isten segítségével — le fogom ráspolyoztatni.“ Azonban e képek minde mai napig meg vannak ezen harangon.

1852-ben közönséges adakozásból vétetett a mai nap is meglevő orgona 445 frt 5 krajczárért.

A régi lelkészlak helyett 1856-ban egy új, 12-

léses épület emeltetett négy szobával, egy konyhával két kamrával a mostani alakban négy ezer forint költséggel, mely épület ma is a legszebbek közé tartozik az egész veszprémi egyház megyében.

Az iskola újabban 1872 és 1873 években épült fel, 854 forintnyi költséggel, cserépszindelyre, de a falakat a nehéz zsidely meggyengítvén 1884-ben faszindelyre vétetett, mintegy 180 frttal. Az a legnagyobb hiba ezen épületben, hogy igen rossz a besztása s a tanterem nem eléggé világos, az ablakok mindkét szemközti oldalon vannak és így a gyermek nem csupán balról kapja a világosságot, de legnagyobb hibája az, hogy nem derék szögbe, hanem dülény alakra van építve és ma már 130 iskolás gyermeknek kicsiny.

Ekként építgette magát a külső egyház egészen maig, és bár ha csaknem mindig épített is, mégis ma holnap még egy tanteremről kell gondoskodnia, mivel sem az országos, sem az egyházi törvény nem engedi azt, de kívánni sem lehet, hogy egy tanító 124. gyermeket tanítson, a mennyi ez évben van.

IV.

(Egyházi vagyon. Szent edények. A pápens. Egyházi betélet.)

Egyházunknak a lelkész- és tanítóföldeken kívül semmi más vagyona nincs és így maga az egyház semmi ingatlan felett nem rendelkezik, és más jövedelme nincs, mint az évi egyházi adó. Minden 14 éves egyháztag fizet egynegyed mérő gabonát (búzáat, vagy rozsot) 75 kr lélekpénzt és a közmunka helyett a zsellérek 50 krajcárt, a házzal bírók 1

forintot, a fertályos gazdák 2 forintot és a 3 fertályosak 3 for. 15 krajcárt.

Tehát minden kiadását a hivektől befolyt egyházi adóból fedezi egyházunk, és így igen természetes, hogy ha valami nagyobb kiadása van, az mindig kivetés útján szedetik be.

A lelkész és tanító használatában levő ingatlanok a következők: 64. Reform. *lelkészi* birtok: 223. 224. Hrsz. ház, 223 számú, udvar és kerttel 444 □ öl. Szántó a káposztás kerti dülöbe 386 □ öl. Szántó a kertaljai dülöbe 1455 □ öl. Szántó a káposztás kerti dülöben 298 □ öl. Rét a csákberényi úti dülöben 7 hold 18 □ öl. Szántó a csákberényi úti dülöben 20 hold, 800 □ öl. Palántás kert 8 □ öl. 63. Reform. *tanítói* birtok: ház, udvarral 314 □ öl. Szántó a káposztás kerti dülöben 314 □ öl. Szántó ugyanott 172 □ öl. Rét a csákberényi úti dülöben 3 hold 770 □ öl. Szántó ugyanott 10 hold 585 □ öl. Palántás kert 4 □ öl. 65. Reform. Templom 225 h. r. sz. a. 310 □ öl. Temető: régi 2 hold 1305 □ öl. Új: 1123 □ öl. Ideszámítandó még 907, 908. h. r. sz. a. levő szőlő az arany hegyen 708 □ öl, melyet a lelkész haszonélvezetére Szikra János és neje Nemes Ivánci Anna gyermektelen reform. házastársak ajándékoztak

Ezen ingatlanokról az adót az egyház fizeti, melyre nézve álljanak itt a következő sorok:

„A Nagytiszteletü helvét hitv. Veszprémi egyházmegyének, Veszprém mező városában 1853-dik év Februárius 17 s 18-dik napjain felsőbb engedély mellett folyvást tartatott közgyűlésinek jegyzőkönyvi kivonata.

Csurgói lelkész. T. Oláh Sándor úr jelenti, miként egyháza a földadót az egyháziak földeiről azért vonakodik fizetni, mivel Fehér megyei Csóka-kői járásbeli cs. k. főbíró Úr közléséből olvastatott az Elöljáróság előtt az 5655 sz. a. kelt felsőbb helyekről érkezett parancs, mely azt tartalmazza, hogy a hol az egyháziak nem tudják kimutatni az általuk birtoklott földeknek úrbéri minőségét, ott nem az egyház, hanem az egyháziak fizetik a földadót s kéri levelében n. t. esperes urat, hogy ezen kényes ügyet a tanács szék színe eleibe terjeszteni méltóztassék.

E csurgói földadói tárgyra nézve úgy vélekedik a tanács szék, hogy épen ezen magas kormányi határozatnál fogva köteles a csurgói egyház, az egyházi földadót fizetni. Ugyanis, annak minden tagjai eleitől fogva kivétel nélkül urbéresek, nem pedig a Méltóságos földes urasággal egyenlő jogu közbirtokosok voltak; következőleg ami földeket s réteket bírtak, s használtak az egyháziak, azok, mint a címzett földes uraság által jobbágyi földekből kiszakított birtoknak tekintendők. És hogy ezen birtokok urbéri minőségűek voltak, csak az is tanusítja, hogy az urbéri földek fölszabadulásuk előtt, tartoztak az egyháziak, a kilenced elengedéséért az illető földes urasághoz folyamodni, s annak szabad tetszésétől függvén azt el vagy nem engedni s csak az Urbériség eltörlése után lettek a Csurgói egyházi földek, valamint a több földek is kilenced mentesek. Ez világos levén, semmit sem kétkedik az egyházmegyei tanácsszék ez ügybeni ítéletét abban állapítani meg, hogy a föld adót az egyházköz-

ség tartozik fizetni. Mihez képest megkéri a tanács szék n. t. esperes urat, hogy kimenvén Csurgóra, vagy az oda való egyházi előjáróságot színe elibe rendelvén Palotára, ezen ítéletet előtte hirdesse ki, — feleslegesen megemlítvén előtte azt is, hogy ha ezen ítélet teljesítésétől magát vonogatja a csurgói egyház tulajdonsága veszélyeztetik, mivel törvény szerint az ismertetik tulajdonosnak, ki a birtokról adót fizet és ha ezen ítéletnek ellen szegül az egyház község, azon esetre ezen ügy, a Főtiszt. egyházkerületi tanácskozmány elibe lesz fölterjesztendő, azon alázatos kérelemmel, hogy ezt, mint főlebb viteli bíróság átnézni, s a végrehajtásra szükséges világi hatalmat, a magas kormánytól kieszközölni méltóztassék.“

Erre azonban szükség nem volt, mert kellőkép megvilágosítatván az egész ügy az egyházi presbyterium intézkedett, hogy a gondnok rendszeresen fizesse az egyházi személyek birtokáról az állami adót.

Úr asztali készletek a következők: 1. Egy arannyal futtatott tányér; feljegyzések szerint 1753-ból, melybe Tek. Losoncy János urnak egy arannya, Tóth Istvánnénak két forintja van. 2. Két darab három és fél literes cin kanna esztendő szám nélkül. 3. Egy hét deci literes cinkanna. 4. Két darab cin pohár. 5. Egy nagyobb és két kisebb cin tányér. 6. Három fehér abrosz. 7. Egy zöld selyem nagyobb terítő. 8. Négy kisebb kendő, melyek közül egy selyem. 9. Két nagyobb — egyik négy, másik két darabból összevarrott régebbi selyem kendő. 10. A keresztséghez: a) Egy cin tál. b) Egy cin kanna.

Megkell emlékeznünk a pátensről is. 1859. Sept. 1-én jelent meg egy császári nyílt parancs — *pátens* — mely szabályozta a két protestans egyház belső szervezetét és iskolai ügyeit, a mely teljesen megsemmisíteni látszott egyházunk közjogi állását, egyházszerzetünk s önkormányzatunk függetlenségét. De ha több üdvös intézkedést akart is ezen vallásügyi pátens az egyházkormányzatra, törvénykedésre, rendre, fegyelemre nézve létrehozni: szabadságunkat, önkormányzati jogunkat, az iskoláink feletti örökösödést nem adta ki kezéből egyházunk, mert eme nyílt parancs ellen — kevés kivétellel — az egész protestáns egyház felemelte szavát és fél évnél tovább tartott e tárgyban egy élénk vallási mozgalom — míg végre 1860. Májusban e nyílt parancs felfüggesztetett.

Mikor Csurgóra megérkezett említett nyílt parancs, és az az egész gyülekezet előtt fel lett olvasva: az egész egyház azt felelte rá egy szívvvel és szájjal, hogy nem fogadja el a pátent bármi törtéjék is, és útasította lelkészét és gondnokát, hogy ily szellemben tegyen felsőbb helyen jelentést. Azonban az egyház ezen időbeli szelid lelkü lelkésze hallván a rettentéseket, ijesztéseket, összehívott négy presbytert, s félelmek között előadván nekik mindazt ami a pátens el nem fogadása miatt reájuk nehezethetik: hivatalosan azt jelentették be a veszprémi egyházmegye akkori esperesének Vecsey Gábor polotai lelkésznek. hogy a fehérvár-csurgói reform. egyház közönsége minden pontjában elfogadja a pátent.

Mikor úgy harmad-negyed napra ez a hir el-

terjedt a faluban, lett nagy ingerültség és patvarkodás; rögtön lovas postát küldtek Palotára az espereshez, hogy a beküldött levelet adja vissza, de már minden késő volt, mert az esperes — maga is nagyon meg levén ijedve, és a pápens miatt az esperességről le is mondott, a felclösséget nem akarván magára vállalni, ismétlem az esperes azt már útnak indította, s ekkor már pápa körül járt. Ekkor az ingerültség még nagyobb lett, s egy négy tagu küldöttség elment Révkomáromba boldog emlékezetü Nagy Mihály püspökünkhöz és követelte, hogy lelkészüket azonnal függessze föl. Egyházunk jogainak védelésében annyi halhatatlan érdemeket szerzett főpásztorunk, azt felelte csurgói küldötteknek: Kedvencim semmit sem tehetek! Lássák azt követelni senkitől nem lehet, hogy ily kényes ügyben a felclösséget magára vállalja, hogyha nem érezi magát elég erősnek a küzdelmek elviselésére; én történjék bármi, a pátenst soha el nem fogadom és még az én életem sem drága, de egyházunk, törvények és békekötések által biztosított jogaiából egy hajszálnyi sem engedhetek. . . .

És jóllehet idehaza egy tekintélyes párt hatalmasan követelte, hogy a templom bezárassék s több eféle: de csak az 1860; májusi rendelet — mely a pátenst érvénytelennek mondotta — után csillapultak le a kedélyek. Mindezt csak a jog és igazsághoz való ragaszkodásunk bizonyítékául közlöm, kortársak, tisztos öregeink elbeszélése után.

Egyházunk belső életének — a mai közönyös korban — elég lélekemelő jeleneteivel találkozunk. E gyülekezet tagjai általábanvéve vallásos, isten-

félő, becsületes emberek, a milyen csak lehet egy földműveléssel foglalkozó és így az Isten áldását első kézből vevő, az Ő dicsőségét és gondviselését, atyai szeretetét, az esztendőnek minden napjaiban mélyen érező keresztyén! Ez a nép, ez a gyülekezet tudja jól a mit Szilády János oly szépen leír: „ . . . mikor a vetés idején, ősszel vagy tavasszal elvet s az elvetett magot beboronálja: akkor úgy áll a földön szembe a jövővel, munkája eredményével, mint a tehetetlenség megtestesülése. Tudja jól, hogy *növekedést az Isten ad*, ő neki nincs ott mit tenni tovább; ő csak sóhajthat, ő csak remélhet, ő csak könyöröghet. A veszedelem a földben, a földön és a föld felett számtalan s mindannyi vete-ménye életére tör, s neki biztos óvszer csak egy sincs a keze ügyében. A tehetetlenség nehezedik lelkére, de az a reménység, az a jövőendő imádkozásra kényszeríti és felkiált: „Istenem! Istenem! te örökkön örökké megmaradsz, te vagy a kezdet és a végezet!“ Az áldás a gabona és a bor folytonosan emlékezteti a földműves embert arra az áldó hatalomra, az örök bölcsességű Istenre, a ki neki egész esztendőn munka társa volt és egész esztendőn munkatársa lesz.

Ily nemes és lélekemelő a földművelés hatása az ember lelkére és dicsérettel legyen mondva ez a hatás vissza tükröződik e mi gyülekezetünk val-lásos, felvilágosult szellemén. Az isteni tiszteletek szorgalmasan látogattatnak, cégéres bűnösök nin-csenek közöttünk; az egyháztagok egyházi tarto-zásaikat kevés rész kivételével önkényt szorgalma-san kifizetik; a búzát szépen megrostálva hordják

fel és tiszta buzát, nem konkolyt adnak papjuk és tanítójuknak és jöllehet az egyháznak egy fél kr alaptőkéje sincs, mindazonáltal az egyensúly elég jól áll az évi számadások mérlegében. Az egyháztagok buzgóságát eléggé bizonyítja az is, hogy a magyarországi reform egyházi közalapra, az 1883, 1884, 1885 évekre, 38 fit 40 krt irt alá, az 1880. évi népszámlálás szerint 821 lélekből álló gyülekezetünk, mely legnagyobb részről az 1885 évről is be van már az egyház pénztárába fizetve, *minden embertől, akinek szive szabad akarátja szerint hajol az adásra.*

A közmunka váltság még legbajosabban jön be, de azért kétségbe nem esünk, mert a mi népünk nem romlottabb a Mózes népénél és tud is, akar is adni az Istennek, ha kell.

Ez lenne röviden előadva gyülekezetünk belélete; még csak annyit, hogy a presbyterek az ülésekre szorgalmasan megjelennek, az egyházi törvény által kiszabott teendőket híven teljesítik, az ünnep rontás miatt gróf Károlyi Viktor helybeli bérlőjét Spitzer Ármint mivel cselédjeivel folyvást dolgoztat az 1879 XL. törvény cikk 50 §-a alapján az illetékes szolgabiróságnál feljelentette, most várjuk az ügy eldülését. Vasárnap délután gyakorlati biblia magyarázatok tartatnak — jelenleg János evangélioma van magyarázat alatt —, a melyre igen számos hallgató gyülekezik. Adja az Isten, hogy e vallásos buzgóság még a déd unokák nemzetségével se muljon el körünkben, hogy még azok is hallhassák az isteni szózatot: „én népem vagy te . megtartalak tégedet!“

V.

(Lelkészek s iskola tanítók rövid életrajza, gondnokok nevei.
Díjlevelek.)

Mint az I. részben említve vala egész 1736-ig, — mely évben kezdődnek anyakönyveink — semmi sem jegyeztetett fel egyházunk történetére vonatkozólag, ekkor jegyezte fel az akkori lelkész az előtte levő predikátorok neveit, és így szerző is csak ezen feljegyzésre szorítkozhatik.

Legelső lelkésze volt e mi Csurgó gyülekezetünknek:

1. *Husz Péter* 1687—1698-ig.

2. *Ujvári Mihály* 1698—1701-ig.

3. *Pápai Tamás* 1701—1703-ig.

4. *Tokai Ferenc* 1703—1710-ig.

5. *Szentpéteri Pál* 1710—1736-ig.

6. *Polgárdi Kertész József* 1736—1741-ig. Ez kezdte az anyakönyvet, s jegyezte fel bele az eklézsia kezdetét.

7. *Sallai Petrus István* 1741—1748-ig.

8. Ismét *Polgárdi Kertész József* — mint maga megjegyzi sok persequaltatása — üldöztetése után vissza hozatott Hajmáskérről 1748—1772. Ennek idejében vétetett el a kő templom és építettett helyébe a fa és sövény templom, a parochiális és iskola házakkal.

9. *Kocsi Horváth Sámuel* 1772—1784, ekkor elvitetett az 1783-ban újra felszabadult Veszprémi ekléziába, hol esperességet is viselt s meg is halt.

10. *Szép János* 1784—1787. Innét Magyar-Barnagra vitetett.

11. *Balog Tamás* 1787—1817. Született nemes

Borsod Vármegyében Aranyos nevü helységben 1755. év október 23-án; tanult otthon, majd a miskolci reformata iskolában, majd 1777-ben a Sárospataki kollégiumban. Itt elvégezvén tanulói pályáját 1784-ben Szent-Király-Szabadjára ment akadémikus iskola rektornak, hol három esztendő eltöltvéu ezen Csurgói reformata eklésiába rendeltetett lelki pásztornak, akkori esperes Somogyi István vámosi lelkész által; a csepi egyh. kerületi gyűlésen pedig Halász József püspök által a papi hivatalra felvattatott 1787-ben. Igen munkás ember volt; az egyház történetére nézve sok érdekes jegyzetet tett, és azt hihetőleg elakarta készíteni, s az egészret részekre is felosztotta, de ezen munkáját be nem végezhetete.

Miután ezen Csurgói reform. egyházban a papi szent hivatalnak serényen és buzgón való folytatását hallgatóinak nagy megelegetésére vitte és a Jézus evangyéliumának 30 esztendeig hűséges sáfára lett volna, 1817. Augusztus 11-én kedveseinek és szeretett hallgatóinak nagy fájdmára bevégezte áldásos földi életét, kinek is meghidegült tetemei, hozzá illendő halotti tisztelettel két tanítással számos predikátor társainak tisztelettételekkel kedves tanítványainak zokogásai között a minden megholtak köznyugvó helyére kivitettek és nagy tisztességgel Augusztushó 13-ik napján eltemettettek, mint ezeket feljegyezve olvashatjuk jegyzökönyvünkben.

Utánna jött az özvegy mellé helyettes lelkésznek Szent-Gáli *Berecky József*; innét Nagy-Vázsonyba ment 1818-ban.

12. *Perei János*. 1818—1828. Született Szent-

Gálon 1771-ben; tanult Pápán, hol esztendeig az apró gyermekek praepceptora is vala; Debrecenben pedig hat esztendeig. 1795-ben lett tatai rektorrá, 1798-ban szönyivé, Bécsben fél esztendőt eltöltvén, veszprémi káplán lett két esztendeig, majd 1818-ban Csurgói lelkésszé lön.

13. *Oláh Sándor* 1828—1882. Ötvennégy esztendeig volt csurgói lelkész. Született Köveskállán, Zala vármegyében 1799. Ápril 2-án Oláh Mihály lelkész és Szalay Katalin szülektől; iskoláit Pápán kezdte és ugyanott is végezte 1823-ban. Ezen időtől 1826 Márt. 12-ig Mocsán Komárom vármegyében volt akadémikus rektor. Az ugynevezett candidatoriumot — kijelölhetési vizsgát — akkori püspök Tóth pápai József előtt 1826. Május 3-án Dadon letévén, a veszprémi reform. egyházmegyében nyert alkalmazást. Inotán egy évig káplán, Szent-Istvánon szinte egy évig helyettes lelkész volt. Az egyházmegyei vizsgát 1828 Január 20-án Balaton-Füreden letévén, ugyanazon év Junius 23-án, — mint már Csurgói rendes lelkész — Rév-Komáromban Tóth Ferenc püspök által felavattott. Meghalt 1882 Juliushó 22.

Részint Oláh Sándor mellett mint segéd-részint özvegye mellett mint helyettesek a következők szolgáltak Csurgón: *Bartalos Dezső*, Született Kéttornyu-Lakon 1852. November 25-én, Bartalos Mihály és Varga Rozália szülektől. Mint egy éves gyermeket bold. Oláh Sándor — kinek jelenleg is élő második neje édes atyjának testvére — hozta el szüleitől Csurgóra, az nevelte s az első és második középiskolai osztályra magápy uton elkészítette

1863-ban a Pápai főiskolába vitte fel, hol iskoláit bevégezvén, 1873 őszán Csurgóra rendeltetett papoló kápláni minőségben, majd 1874-ben ápril 14-dikén a kápláni vizsgát letevén, Julius 10-én Tóth Vázsonyba rendeltetett, s ott volt az évi Október 20-ig, de ekkor ismét vissza helyeztetett Csurgóra s itt volt egész 1883 Mártius 7-ig, mikor a tótvázsonyi lelkészséget elnyervén, oda vitétt, a hol jelenleg is működik.

Utánna jött *Nyirő Sándor*, ki született Szent-Gálon, 1860-ban, tanult öt középiskolai osztályt ott-hon, magány uton, káplán volt Tóth-Vázsonyban majd az 1883 évet itt töltötte mint helyettes lelkész, — innét Hajmáskérre rendeltetett, de 1884 Októberben a papi illetőleg kápláni hivataláról lemondott, s jelenleg Szent-Gálon gazdálkodik.

14 *Dobray István* 1884—1885. Ápril 10-ig. Született 1839-ben Somogy megyei Csurgón, tanult helyben és Pápán, akadémikus rektor volt Mező-Szent-Györgyön és Veszprémben, káplánkodott Tóth-Vázsonyban és Balaton-Füreden; rendes lelkészsévé választatott a Solyi ev. reform. egyház által 1866-ban, a honnét 1870-ben Szent-Istváni lelkészsévé választatott meg, 1884 Januárban pedig Csurgóra jött, hol rövidre mért földi életét 1885 Ápr. 10-én bevégezte. Özvegye mellé helyettes lelkészi minőségben

Thúri Elele rendeltetett, ki is született Zánkán Zala vármegyében 1861 Októberhó 14-én, az öt első közép iskolát a szülei háznál magány uton tanulta édes apja Thúri Károly reform. lelkésztől, a többi iskolai osztályokat pedig a Pápai főiskolá-

ban, honnét 1882 őszén Ácsra — Komárom vármegye — ment akadémikus rektornak, 1884 őszén zánkai, majd 1885. Mártiusban Hajmáskéri Április 20 óta pedig csurgói káplán.

Az iskolatanítók nevei fájdalom! külön mincsenek feljegyezve, és így a keresztelési anyakönyvből szedegtettem össze neveiket, a hol mint keresztpapák igen sok helyen szerepelnek.

1. *Némethi Ferenc* —1746. ✓
2. *Molnár Mihály* 1746—1759. Mellette említetnek
3. *Szöke István* 1748—1749. ✓ ✓
4. *Szénási Gergely* 1749—1753. ✓ ✓
5. *Bika Sámuel* 1753—1754. ✓
6. *Molnár János* 1754—1761. ✓
7. *Ács József* 1755—1761. ✓
8. *Molnár Sámuel* 1759—1761. ✓

9. *Bárdi Ferenc* 1761—1764. Itt halt meg, Ápr. 15. 1764.

10. *Toronyi János* 1764—1768. ✓

11. *Erdős István* 1768—1796.

12. *Liszkai János* 1796—1800.

13. *Varga János* 1800—1850.

14. *Göde Dénes* 1850—1860. Született Balaton-Kis-Szöllösön, Zala vármegyében, hol apja reform. lelkész volt. Tanult Pápán, innét Veszprémbe, majd onnét Szent-Istvánra ment. Csurgói hivataloskodása alatt énekkart szervezett és az összhangzatos éneklést, úgy a gyermekeknek, mint a felnőtteknek tanította.

15. *Felnagy Gerő* 1860—1861. Később zánkai, majd sólyi tanító.

16. *Berken Mihály* 1861—1881. Mellette voltak
öregsége miatt mint segéd, illetőleg helyettes
tanítók:

a) *Marton István* 1876.

b) *Endzel Lajos* 1877.

c) *Kocsis Sándor* 1878. Jelenleg kálózi segéd-
tanító.

d) *Varga Lajos* 1879. Jelenleg monoszlói
tanító.

e) *Both Miklós* 1880. Jelenleg balaton-henyeyi
tanító.

f) *Pail Endre* 1881. Jelenleg Veszprémben
van a közjegyzői irodában.

17. *Kajos Sándor* 1881 óta. Született 1833. Febr.
12. Padragon, Veszprém megyében, iskoláit Pápán
végezte 1855-ben győri, 1859-ben monoszlói ta-
nító vala.

Egyházigazdókaink nevei 1778-tól vannak fel-
jegyezve:

1. *Juhász István* 1778.

2. *Szabó Mihály* 1779.

3. *Juhász István* 1780. 1782. 1783.

4. *Öreg Simon Ferenc* 1781.

5. *Rigó István* 1784. 1785.

6. *K. Kis János* 1786. 1787.

7. *Kapornaki István* 1788. 1789. 1790.

8. *Simon Ferenc* 1791. 1792. 1793.

9. *Keresztes Ferenc* 1794. 1795.

10. *Tóth Péter* 1796. 1797. 1805. 1806. 1812. 1813.

11. *Juhász István* 1798—1801.

12. *Simon Pál* 1802. 1803. 1804.

13. *Simon Mihály* 1807. 1808.
14. *Kört. Kis István* 1809. 1810.
15. *Major Ferenc* 1811. Ez évben meg is halt.
16. *Juhász János* 1814. 1815. 1816. 1817. 1818.
1828. 1829.
17. *Kis János* 1819. 1820. 1821. 1822. 1841. 1842.
18. *Simon Pál* 1823. 1824. 1825.
19. *Kis József* 1826. 1827.
20. *K. Simon Mihály* 1830. 1831. 1832.
21. *Öreg Kis János* 1833. 1834.
22. *Güli István* 1835. 1836.
23. *Öreg Simon Márton* 1837.
24. *Major Mihály* 1838. 1848.
25. *Ifju Juhász János* 1839. 1840.
26. *Idősb Rigó József* 1843. 1844.
27. *Tóth Pál* 1845. 1846. 1847.
28. *Simon János* 1849. 1850.
29. *Rigó Péter* 1851.
30. *Felső Juhász János* 1852. 1853.
31. *Nagy András* 1854.
32. *Rigó Péter* 1855.
33. *Keresztes György* 1856. 1857.
34. *Simon Pál* 1858. 1859.
35. *Kis István* 1860.
36. *Keresztes János* 1861.
37. *Pataki Mihály* 1862. 1878.
38. *Szikra Mihály* 1863. 1864. 1865.
39. *Simon Gábor* 1866. 1876.
40. *Rigó Pál* 1867. 1868. 1869.
41. *Szántó István* 1870.
42. *Ifju Keresztes János* 1871.
43. *Güli István* 1872.

44. *Juhász Péter* 1873.
45. *Rigó István* 1874.
46. *Rigó Pál* 1875.
47. *Öreg Juhász József* 1877.
48. *Szikra István* 1879.
49. *Felső Juhász József* 1880. 1881.
50. *Rigó István* 1882.
51. *Keresztes István* 1883.
52. *Juhász István* 1884. 1885.

A fehérvár-csurgói reform. lelkész évi fizetése:

1. Készpénz 31 frt 50 kr.
2. Hus 56 kilogramm.
3. Só 56 kilogramm.
4. Faggyu 14 kilogramm.
5. Magyarbors 56 dekagramm.
6. Tüzifa 40,926 köbméter, felvágással.
7. Búza 25 hectoliter.
8. Szántó és rét föld együtt 39 hold és 465 □ öl
9. Közmunka helyett 140 azaz egyszáz negyven forint.
10. Az arany hegyen 708 □ öl föld.

Készpénzre átszámítva 800—1000 forint és így a dunántúli egyházkerületben harmad osztályu.

A tanító évi fizetése:

1. Készpénz 21 forint.
2. Hus 14 kilogramm.
3. Só 28 kilogramm.
4. Faggyu 2½ kilogramm.
5. Tüzifa 17 köbméter.
6. Búza 13 hectoliter.

7. Szántó föld és rét együtt 19 hold.
8. Közmunka helyett 80 forint.
9. Minden iskolás gyermek fizet 32 liter zabot és 20 krt.

Készpénzre átszámítva 400—500 forint.

Az egyházi fizetése:

1. Készpénz tiz forint. 2. Búza hét mérő.
- A levélhordó évi fizetése egy mérő búza.

